

достон» ва ўрта асрнинг адабий ёдгорликлари «Қўрқут ота» китоби, «Ўғузнама», «Мухаббатнома» асарлари ўз таъсирини ўтказган.

Халқ китобларининг тарихий келиб чиқиши фольклор билан алоқадар бўлиб, ғоявий тематик жиҳатидан оғзаки адабиёт намуналаридан тубдан фарқ қилмаса да тил ва услуб, бадиий усул ва тасвирий воситаларнинг қўлланилиш тарзи ушбу асарларнинг халқ достонлари тилидаги кўринишларида яққол кўзга ташланади. Достонларқорақалпоқ бахшилар ижод репертуаридан ўрин олиб, халқ китоблари тарзида тарқалган. Уларнинг қисса шаклида халқ орасида тарқалганлиги ва алоҳида ижро этилишида қорақалпоқ бахши-қиссахонларнинг катта улуши борлиги ҳақида олимларимиз ўз тадқиқотларида таъкидлаган [1:492].

Қорақалпоқ лиро-эпик достонлари халқимизнинг атоқли бахшилари Акимбет (XIX аср), Муса (1836-1907), Есжан (1901-1952), Жапақ (1893-1967), Амет (1923-1991), Кенжебой (1929-1997) ва х. репертуаридан ўрин эгаллаб, қорақалпоқларнинг миллий мусиқалари билан ижро этилган. Достонларнинг ижро этилиш масаласига тарихий жиҳатдан ёндашганимиз маъқул. XVIII асрдан бошлаб аввалги тарихий алоқаларни ҳисобга олмаганда Хоразм воҳасида истиқомат қиладиган қардош халқларнинг маданий ва адабий алоқалари кучли эканлиги тарихий манбалардан бизга маълум. XIX асрда яшаган қорақалпоқ бахшиси Муса, ўзбек бахшиси Эшбой, туркман бахшиси Суйев, қозоқ жириши Қорасойлар «Хурлиқа-Ҳамра», «Ғариб-Ошиқ», «Нажеп уғлан», «Юсиф-Зилийха», «Саятхан-Ҳамра» ва х.к. қорақалпоқ достонларини миллий мусиқаларга солиб ижро этган.

Биз қорақалпоқ лиро-эпик достонларининг эволюцияси ва жанрий хусусиятлари ҳақида илмий

изланишлар олиб боришни кейинги ишларимизда режа қилганимиз ва ушбу тадқиқот ишимизда қуйидаги натижаларга эришилди:

1. Қорақалпоқ лиро-эпик достонлари «Хурлиқа-Ҳамра», «Ғариб-Ашық», «Нажеп уғлан», «Юсиф-Зилийха», «Саятхан-Ҳамра» туркий халқларнинг кўп асрлардан буён эъзозлаб келаётган маънавий бойлиги ва мероси;

2. Достонларнинг Ўрта Осиё халқларида алоҳида миллий версиялари сақлангани билан, улар ўзаро ўзига хос хусусиятлар билан фарқ қилади ва достонлар тилида ўзига хослик бор.

3. Қорақалпоқ лиро-эпик достонларининг қорақалпоқ версиясининг пайдо бўлиши ва шаклланишида халқ китоблари ўз таъсирини ўтказиб, достон туркий халқлар адабиётидаги «Тоҳир ва Зухро», «Лайли ва Мажнун», «Фарход ва Ширин», «Гўрўғли», «Хирмондали» каби достонлар билан қатор оғзаки ва ёзма равишда тарқалган ва шундай таъсир натижасида китобий достонлар қаторидан ўрин олган;

4. Қорақалпоқ лиро-эпик достонларини ижро этувчиларнинг генеалогия-шажараси қорақалпоқ бахшилари Акимбет бахши ва Мусо бахшилардан бошланиб, достон Жапақ бахши, Эсжан бахши, Амет бахши ва Кенжебой бахшиларнинг репертуаридан маълум даражада ўрин олган. Достонларнинг кўпгина қўшиқлари қорақалпоқ халқининг сеvimли қўшиқларига айланиб кетган;

5. Қорақалпоқ лиро-эпик достонлари ўзининг ғоявий мазмуни, композицион қурилиши, ижрочилик маҳорати, мусиқийлиги жиҳатидан қардош халқлар версияларидан маълум даражада фарқ қилади ва қорақалпоқ фольклорига қиймати юқори даражали достонлар қаторига қиради.

Адабиётлар

1. Айымбетов Қ. Халқ даналығы. -Нөкис: "Қарақалпақстан", 1988, 492-б.
2. Алимов А. Қарақалпақ лиро-эпикалық дастанлары. -Нөкис: "Қарақалпақстан", 1983, 168-б.
3. Даўқараев Н. Шығармаларының толық жыйнағы. -Нөкис: "Қарақалпақстан", 1977. Т.ІІ. 91-б.
4. Короглы Х. "Шасанем и Гариб" народный дастан. -М.: 1955, 93-б.
5. Қоңыратбаев З. Қазақ эпосы және тюркология. -Алматы: "Ғылым", 1987. 368-б.
6. Максетов Қ. Қарақалпақ қаҳарманлық дастанларының поэтикасы. -Ташкент: "Фан", 1965, 332-б.
7. Сағитов И. Қарақалпақ халқының қаҳарманлық эпосы. -Нөкис: "Қарақалпақстан", 1963, 350-б.
8. Хамидий Х. Шығыс тиллеріндегі жазба дәрежелер. -Нөкис: "Билим", 1991, 212-б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада қорақалпоқ лиро-эпик достонлари «Хурлиқа-Ҳамра», «Ғариб-Ошиқ», «Нажеп уғлан», «Юсуф-Зилийха», «Саятхон-Ҳамра» каби достонлар умуммиллий маданий меросимизнинг ажралмас бир бўлаги эканлиги, воқеаларининг мураккаблиги, қаҳрамонларининг ранг-баранглиги, халқимизга хос урф-одат, анъаналарининг турли-туманлиги, тасвир услубининг гўзаллиги ва рангларга бойлиги билан ажралиб туриши акс этган. Достонларда халқимизнинг турмуш тарзи, маданияти, ўлкамиз гўзал табияти, оилавий муносабатлар, дин, дастур, урф-одатлар ва жамият ҳодисаларини таърифлаш каби масалаларнинг акс этиши ҳозирги авлодга ибрат мактаби бўлиб хизмат қилиши шубҳасиз.

РЕЗЮМЕ

В статье говорится, что каракалпакские лирико-эпические былины, такие как «Хурлиқа-Ҳамра», «Ғариб-Ошиқ», «Нажеп уғлан», «Юсуф-Зилийха», «Саятхон-Ҳамра», являются неотъемлемой частью нашей национальной культурной жизни. сложность событий, разнообразие героев, различие традиций отражаются в красоте стиля изображения и богатстве красок. Несомненно, былины отражают образ жизни, культуру, красивую природу нашей страны, семейные отношения, религию, обычаи и общественные события, которые служат образцом для нынешнего поколения.

SUMMARY

The article indicates that the Karakalpak lyric-epic epics, such as "Khurlika-Hamra", "Garib-Oshik", "Najepuglan", "Yusuf-Zilikha", "Sayatkhon-Hamra", are an integral part of our national cultural heritage, the complexity of the events, the diversity of the heroes, the difference of traditions are reflected in the beauty of the image style and the richness of the colors. There is no doubt that the epics reflect the way of life, culture, beautiful nature of our country, family relations, religion, customs and social events, which serve as a model for the present generation.

K.ALLAMBERGENOV TIŇ SATIRALIQ PROZASI

A.Jaqsihqova – tayanish doktorant

Ўзбекистон Республикасидаги Ўқитувчилик педагогика институти

Tayanch so'zlar: satira, yumor, hikoya, satirik syujet, satirik obraz, satira tili

Ключевые слова: сатира, юмор, рассказ, сатирический сюжет, сатирический образ, сатирический язык.

Key words: satire, humor, story, image, art, satirical plot, satirical image, satirical language.

Satira-bolmisqa estetikaliq qatnas jasap, ómir qubılısların bayanlap, bahalap kórsetiwde ayırıqsha áhmiyetke iye, ózine tán tábiyatı, sın-simbati bar

ádebıyattıń janlarınıń biri. Satira adamzat boyındaǵı ózine tán bolǵan xarakterdi ashıp beriwshi qural. Satırada ashshı kúlki, kek etiw, joqqa shıǵarıw adamzat kewil-kúyine názer

salıw, ádillik penen adalatsızlıqtı sóz etedi. Sonın menen bir qatar da satıra qarama-qarsılıqlardıń birliginen quraladı. Belgili bir satiralıq shıǵarmanıń ózgesheligi joqarıda biz atap ótken máselelerdiń qaysı formada, qanday maqsette paydalanǵanına qarap anıqlanadı.

Satiranıń jáne bir kórinisi yumor. Bul eki atama kópshilik ádebiyatlarda birge qollanıladı. Yumor-satira sıyaqlı bir neshe mánide qollanıladı. Yumor ómirdegi kúlkili bolmıs, qubılıs, fakt, oqırmanǵa estetikalıq zavıq beriwshi tip. Yumor jeńil kúlkige tiykarlanadı. Belgili ilimpaz Yu.Paxratdinov yumor hám satira arasındaq ayırmaşılıqlarǵa tómendegishe sıpatlama beredi: Yumordıń satiradan parqı jeńil sıpayı kúlkiler, ayırım ketken kemshiliklerdi sátsizliklerdi joq etiwge baǵdarlaydı. Al satira bolsa ol oǵada kúshli soqqı menen qáte nuqsanlardı órtip jiberedi [1:19].

Qaraqalpaq ádebiyatında satiralıq shıǵarma dóretken hár bir dóretiwshi dáslep yumorlıq shıǵarmaǵa qol uradı. Yumordan satiraǵa qaray baǵdar alǵan belgili sóz sheberleriniń biri Keńesbay Allambergenov sanaladı. Sóz sheberi prozalıq dóretpeler jaratıw menen bir qatar da, dramalıq shıǵarmalar, ilim baǵdarında da qálem terbetip kiyatırǵan kórnekli ustaz. K.Allambergenov óz soqpaǵına iye jazıwshı. Onıń dóretpeleri mazmunlıq pikirdiń joqarılıǵı, obrazlardıń isenimliliǵı, real turmısliq waqıyalarlıń kórkem bayanlanıwı menen ayırıqshalanadı.

Jazıwshı “Quslar qaytqan kún”, “Ómir máwritleri” shıǵarmalar toplamların bir qatar yumor-satiralıq gúrrinleri menen bayıtqan. Avtorıń gúrrinleri jeńil pikirler menen sıbalmay, oqırmanıń kewil sazların shertetuǵın, júzinde jeńil kúikli oyatatuǵın, astarlı, júdá ótkir, kúlip turıp shımshıp alatuǵın karakterlerge iye dóretpeler boldı.

K.Allambergenovtıń “Quslar qaytqan kún” shıǵarmalar toplamına kiritilgen “Sarı sıyr, qasqırlar jáne kishkene Berdibaev haqqında bir waqıya” yumorlıq gúrrinlerinde, hár bir kúlkili qatarlar úlken bir sırlı mánini ańlatqanday seziledi. Jazıwshınıń “Sarı sıyr-suǵanaq” kishi gúrrininde bir eki personajdıń qatnasıwı arqalı sol dáwirdegi kelbeti ashıp berilgen. Sıyrlardıń shóp tabalmay nan jew halatı obrazlı bayanlangan. Mısalı: Sıyrlar shórek jeydi.... Bunı kóp adamlarǵa aytsam, inanbaydı. Men bolsam buǵan “kúyip-pisemen”.

Bul jaylawdıń, tarılıp, ót-shóptiń tawsılıp turǵan máhali edi...Mallar bolsa ókireń qaǵıp móniresip jú. Qápelimde ala sıyırımız joq bolıp ketti...

-Bar, Berdibaev aǵańa xabarla!-dedi apam.

Barmawǵa bolmaydı. Páyk bolıp juwırıp kettim.

- Assalawma-áleykum! – dep qapıdan kirip kelsem, úyde hesh kim joq. Tórgi bolmede birewler sıbırlap sóyleskendey boladı.

- Berdibay ata! – dep qattıraq dawısladım. Bull rette de ese-semir bolmaǵan soń, qapanı ashıp kep jiberdim.

- Mó-ó! – dep bas kóterdi ala sıyr. Aytpadım ba, Berdibay atanıń bir samar shóreǵın qalay bolsa solay gúysep tur eken...[2:46].

Bul qatarlar úlken logikalıq, filosofiyalıq oy-pikirler menen qaplangan. Jazıwshı jeńil kúlkili waqıyanı beriw arqalı zaman qıyınshılıqların, tabıyattıń bir bólegi bolǵan ót-shóplerdiń de jetispewshiligi aqıbetinde sharwashılıq tarawındaǵı ayanıshlı kórinislerdi súwretlep beriwge háreket etken. Sóz sheberi bul ideyanı “Suǵanaq sıyr-aqıllı sıyr” gúrrininde de sóz etedi.

Avtordıń oqırmanıń júzin kúlkige boyaytuǵın yumorlıq gúrrinleriniń biri “Biri qasqır-biri iyt” shıǵarmasında ayırıqsha dıqqatqa iye. Gúrrin kólemi kishi bolıwına qaramastan úlken mánı, mazmun menen bayıtılǵan. Mısalı:

Tıshqannıń, jılannıń, kriptikenniń bahası qansha ekenligin bilmedim-dá, al qasqırdıń bahası bar. Alpis manat! Keshe tünde Berdibay atam eki qasqır atıptı. Tún bolǵan soń, birewin alıp júre almay jasırıp ketken qusaydı. Bir qasqırdı ózim sovxozǵa shekem aparıstım da, sóytip, terisin tapsırıp, alpis manat aldım.

- Jú, anaw qasqırdı da alıp keleyik, - dep meni toǵayǵa ertip kelip edi, qasqırımız iyt bolıp ketipti...

- Rastan-aq qasqır emes pe? – dey beredi Berdibay atam ólgen iytı arı-beri awdarıp kórip.

- Rastan-aq qasqır emes! [2:47]

Gúrrin yumorlıq elementler menen suwǵarılǵan. Jazıwshınıń aytajaq ideyası tábiyat dúnyasındaǵı hár bir element, bálki ol jırtqısh haywan bolsın, sol ortalıqtıń bir bólegi sanalatuǵın kórsetip beredi. Avtor haywanlardan paydalanıp aldı-sattı máselesin en jaydırıw qáwipli halatlardıń júzege keliwine alıp keliwı, qasqırlardıń terisin bazarda pullaw sıyasatı adamgershilikke jat bolǵan illet ekenligin jeńil kúlkı arqalı kórsetip ótedi.

K.Allambergenov mine usınday yumorlıq gúrrinlerin kórkem obrazlı bayanlanıp, real faktler menen súwretlep beredi. Jazıwshı yumorlıq shıǵarmaları menen qálem qaralaw menen bir qatar da, satiraǵa da názer awdaradı. Kórkem sóz sheberiniń satiralıq gúrrinleri turmıstaǵı ústi sıbalıp turǵan real waqıyalar, tegislenge jerge tiyip ketpestey etip, astarlı mánide ótkir singa alıp bayanlaydı. Avtorıń “Ómir máwritleri” shıǵarmalar toplamına kiritilgen “Íza” gúrrininde qaharmanlar xarakterlerin ashıp beriw arqalı turmıstaǵı ushırasıp atırǵan hár qıylı unamsız ádetlerdi singa alıp, kórkem sóz benen oqırmanǵa jetkerip beredi.

Xalqımız ázelden úrp-ádet dástúrlerdı shın ıqlas penen orınlaytuǵın miymanshil xalıq. Usı dástúrler qatarında úyleniw, qız uzatıw, qalıń mal sıyaqlı dástúrler ayırıqsha kózge taslanadı. Bul úrp-ádetler óz ornı, ózinshe sán-sawlatı menen orınlansa milliylikke tán bolǵan qásiyet sanaladı. Bıraq asa ketken kóz boyawshılıq etip, qız uzataman dep teris tonın kiyip alatuǵın quda-qudaǵaylardıń ashkózlik halatın kórsetip beretuǵın turmısliq waqıyalar kóplep ushırasıp turadı. Jazıwshı milliylik dep atalǵan bul dástúrlerdı, adamlar arasındaqı qarama-qarsılıqlardıń júzege keliwine, sawda-satıq bolıp kewilsizlikke aylanıp baratırǵanlıǵın óz shıǵarmasında ótkir kúyiniw menen, satiralıq elementlerge boyap, ıqsham bayan etedi.

Gúrrin bas qaharmanı bolǵan Esbergen jalǵız ulınıń úylenip, úy bolıp ketiwı ushın jelip júgiredi. Bar tapqanın ulınıń shańaraqlı bolıp, qurasıp ketiwine baǵıshlaydı. Perzenti qaladan qız alıp keliwı menen Esbergen aǵanıń sıpası qırıy baslaydı. Bar joǵın qudası Mátmuratıń aytqanı menen qalıń mal, el qáde, sút qádesin toltırıw menen áwere boladı. Shıǵarmada Esebregan obrazı jazıwshı tárepinen júdá sheber súwretlengen. Jaqsı sóz tilinde turǵan, shańaraǵı, perzentleriniń kamalı ushın qıyınshılıqtan qorıqpaytuǵın áke, hátteki ulı da, kelini de qalıń mal máselesine qarsı turǵanda Esbergen ǵarrı barınsha ákelik wáziypasınıń ullılıǵın kórsetip beredi. Mısalı:

-Endi ne qılamız?-dep basın qatırdı kempiri.

-Bárin bersek, qayaqta qıslaymız,-dep ashıwlandı muhabbattan toyınıp ketken balası.

-Keregi joq, bizler qálep qosılǵan adamlarmız,-dep ernin jıbrılatqan boldı kelini.

“Qoy”-dedi ǵarrı ózinshe, -balalar ayta beredi. Jalǵız balasın úylendiriwge dúnya tappaydı degen ne sumlıq? Keyni bolsa kóre beremiz, til tartıp qalsaq hám sol sıyırdı aparayın, Zamanagóy, mádeniyatlı adamlar ǵoy, baspaǵı qayda dey qoymas.[3:223]

Shıǵarmada satiralıq obrazlar Esbergen ǵarrıńıń qudaları Mátmurat hám onıń hayalı obrazı. Bul qaharmanlar júzinde sıpayılıqtı sáwlelendirip, ishinde mal-dúnyaǵa ashkózlik seziminiń tolıp turǵanlıǵı ayqın kózge taslanadı. Olar Esbergen ǵarrıńıń júzine jıllı mehir menen qaraǵanı menen óz sózinen qaytpaytuǵın ójet insanlar. Qız uzatıp hátdeń tis mal-dúnya soraw adamgershilikke twrı kelmeytuǵın jat qásiyet. Esbergen ǵarrı bar-jóǵın jawınlı tünde aytqan malın alıp kelsede, bul insanlar dáslebinde kúlip kútip alıp, alıs joldan kelgen qudası menen hal-awhal sorawdı da umıtıp, ákelgen malın kóriw ushın Mátmurat hayalı menen qarańǵılıqta da bolsada maldıń jan-jáǵın

tekserip, soñınan mensibewshilik názer menen qarawğa ótedi. Sırtqı kelbetin sıpayılıq penen jasırıp qoyğan Mátmurat aytqan kelisimi bolmağan soñ, ózıń jaǵımsız xarakterin kórsetip qoyǵanın bilmey de qaladı. Hayal quda da er qudanıń sózin sóylep hayallıq mákkarlıq penen sóylewge ótedi. Bul epizodlar oqırmandı tásirshenligi menen ózine tartadı. Mısalı:

-Haw, baspaqlı sıyr, dep edik ğoy, – betin surladırdı qudaǵay, – Ne bul bizlerdi bassınǵanıńız ba? Bizin qızımızdıń jurttıń qızınan qay jeri kem? Ya bizlerdi aǵayını joq deysiz be?

Esbergen ne islerin bilmey qaldı.

Óydeme, quda,-dedi aqırı bolmağan soñ, – áytewir tawılǵanın ákelip atırız. Tapsaq, baspaǵın da ákelemiz. Minaw da buzawlayın dep turǵan sıyr ğoy.

– Shúlliktey bir qasharındı buwaz-buwaz dey bereseń, biz bir ishine kirip shıǵıppız ba, buwaz ekenin qaydan bilemiz, kerek emes, alıp ket!-dep pázneni bastı qudaǵay. [3:224]

Mine, ashkózlikke tán bolǵan haqıyqıy satıra. Turmista ushıruıǵın halat. Bir qansha shańaraqlardıń uyımay buzılıp ketiwine sebepshi bolatuǵın ayanıshlı kórinis. Jazıwshı Mátmurat obrazın jaratıw arqalı mal-dúnyanı perzentiniń baxtınan artıq kórgen, ashkózlik etip insan qádır qımbatın umıtqan insanlardı ótkir sıńa aladı, sonıń menen birge oqırmanıń kewilin Esbergen aǵanıń shıǵarma

soñındaǵı kórinisin sáwlenendiriw araqlı eriksiz izaladıradı. Mısalı:

Esbergen qudasınıń betine tigilip bir qarap, teris aylangannan basqa illá dep awız ashqan joq. Tula boyın bir túrli ıza kernep, tek únsiz sıyrın jetekke ala berdi. Jeti túnde qayda baradı, sıyırda qay qoraǵa bayladı? Ol ele bul haqqında oylap úlgergen joq. Júrip kiyatır únsiz, kewilsiz. Dógerektiń bári etaj-etaj záwlim jaylar. Ol qayda baradı? Jawın ele quyıp tur...[3.225].

Jazıwshı juwapsız sorawlar menen oqırwshını tolgandırıp, gúrrińdi juwmaqlaydı. Sonıń menen birge avtor, oqırman qıyalında Esbergenniń insaniyılıqqa tán bolǵan shıraylı xarakterin, Mátmuratın kórimisiz qara kewlin eriksiz sáwlelendirep, turmısımızdaǵı hár kimniń ózinshe durıs dep tapqan dástúrlerin shın ıqlası menen qaralap obrazlı bayanlaydı.

Juwmaqlap aytqanda óziniń dóretiwsilik mektebine iye sóz sheberi K.Allambergenov, bir qatar yumor-satıralıq gúrrińleri menen jámiyetimizde júz berip atırǵan turmısılıq waqıyalardı barınsha súwretlep berdi. Kórkem sóz ustasınıń jazıwshılıq sheberligi menen kózge ilinbes nárselerdi de kewilge tiymeystey etip, aq qaǵazǵa orap, prozalıq satıranıń rawajlanıwında ayırıqsha ornına iye jazıwshılardıń biri ekenligin atap ótiwimiz orınlı sanaladı. Sonıń menen birge K.Allambergenov qaysı janrda shıǵarmalar dóretse de, onıń dóretpeleri insan kewil tarların shertiwshe, ideyalıq mazmunı jaǵınan kórkemligi bay shıǵarmalar bolıp tabıladı.

Ádebiyatlar

1. Paxratdinov Yu. Ómirbek laqqı hám yumor-satıra máselesine. –Nókis, “Qaraqalpaqstan”, 1992.
2. Allambergenov K. Quslar qaytqan kún. –Nókis, “Qaraqalpaqstan”, 1995.
3. Allambergenov K. Ómir máwritleri. –Nókis, “Qaraqalpaqstan”, 1997.

РЕЗЮМЕ

Мақоллада satıra janrining óziga xos xususiyatlari, adib K.Allambergenovning yumor-satirik asarlarining ideya-tematik xususiyatlari badiiyligi órganılǵan.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются особенности жанра сатиры, художественно-тематические особенности юмористических и сатирических произведений писателя К. Алламбергенова.

SUMMARY

The article discusses the features of the genre of satire, the artistic and thematic features of the humorous and satirical works of the writer K. Allambergenov.

SHESHENLIK SÓZLER HÁM SHESHENLER AYTISININ PAYDA BOLIW HÁM QALIPLESIW JOLLARI

G.Jollibaeva – magistrant

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so‘zlar: folklor, "Sahroning birinchi qo‘shiqchilari", chechan, shoyir, jirov, baxshi, qissaxon, Jiyrenshe chechan.

Ключевые слова: фольклор, «Первые певцы пустыни», чешан, поэт, жиров, бахши, киссахон, Жийренше чечен.

Key words: folklore, "The first singers of the desert", sheshan, poet, jirov, bakhshi, qissaxon, Jirenshe Chechen.

Adamzat payda bolıwı menen oǵan qudaytala hámiri menen til, sana, sezim baǵıshlaǵan. Til adamlardıń bir-biri menen qatnas quralı esaplangan. Hár adam óz kewlindegi oyların, tuyǵıların, ármanların, jaqsılıq niyetlerin, qayǵılı hásiretlerin usı tili, zıbanı, onıń sestı arqalı bir-birine jetkerip turǵan. Asirler ótiwi menen adamzat sóz qúdiretinin ushqınların barınsha rawajlandırǵan. Nátiyjede adamlar arasınan sheshen, dilwar, artıqsha tereń pikirler júritip sóyleytuǵın, aytatuǵın talantlılar payda bolǵan. Bunday insanlarda adamlar hayran qalarlıq tapqırılıq, sózge ustalıq, tereń mánili sózlerdi dúzip aytatuǵın sheberlik belgiler payda bolǵan. Olar qanday da bir adam táǵdirindegi, turmısındaǵı, ómirindegi máselelerdiń ayırıqsha sóz sheberligi menen sheshiliwine xızmet islegen. Xalqımız usınday talantqa iye sóz sheberlerin hakılı ráwishte sheshenler, dilwarlar degen atqa miyasar etken. Usınday talant iyelerin xalıq aralıq masshtabta oratorlarda degen. Ol bizińshe sheshenler, sóz zergeri, dilwarlar degen mánini ańlatadı. Folklor – sheshenlik sózlerdiń ullı watanı. Sebebi xalıq awızeki kórkem dóretpeler bir neshe ásirlerlerden berli xalıq arasında tákirarlanıp, sıyqaǵı

shıǵıp, Endi onı hesh bir adam ózgerte almaytuǵın dárejede ózgermey bánt bolıp qalǵan sózlerden quralǵan. Olardıń geyparaların formaları ǵana janalıqqa usharıp azmaz ózgeris kirgiziliwi múmkin yamasa variantlasıp Ekinshi bir túr menen ayıtlıwı itimal, bolmasa ózgermeydi.

Sheshenlik sózler hár qanday folklorlıq janrlardan óziniń túpkilikli ózgeshelikleri menen ayırılıp turadı. Onıń mazmunı, mánisi, sózdiń salmaǵı, ótkirliǵı, kórkemligi h.t.b. belgileri sheshenlik sózlerdiń ayırmashılıǵın belgileydi. Haqıyqatın saralap alǵanda naqıl-maqal sózler ǵana olarǵa jaqımlaw keledi. Biraq sheshenlik sózler naqıl-maqal emes, maqalda emes. Olar hár qıylı formada ayıtladı, tereń mání beredi, túrli muqamdaǵı mazmunǵa, ideyaǵa iye. Sheshenlik sózler – folklordıń barlıq janlarında da óz jasawın dawam yetedi. Álbette, sózdiń qollanıwına, saykesligine, ayıtlıwına, jupkerlesiwine h.t.b. qaray aralasıp qollanıla beredi.

Qaraqalpaq xalqı arasında ózleriniń baxtı, mártebesi menen jasap, xalıqqa basshılıq etip, duymı jurt alǵısın alıp, Xiywa xanlarınan óziniń, tiliniń ótkirliǵı arqasında qaraqalpaq xalqınıń ar-namısın qorǵaǵan Maman biy, Aydos biy,